

entre el visible i l'invisible

«Estem més íntimament units
amb l'invisible que amb el visible»

Novalis

Amb motiu del centenari del naixement de Salvador Dalí (Figueres, 1904-1989) la Revista de Girona ha elaborat un Dossier en el qual es vol retre homenatge al pintor empordanès a partir de diverses aproximacions teòriques que vinculen la seva obra amb la tradició de l'avantguarda i amb la iconografia centrada en la universalitat del concepte de la terra natal. Perquè l'obra pictòrica de Salvador Dalí es desenvolupa fonamentalment en la síntesi de dos universos conceptuals: el de la realitat objectiva (atàvica i geològica) i el de l'associació, la coherència subjectiva del món oníric. «Observant les formes mòbils d'aquestes roques immòbils, meditava sobre les roques del meu propi pensament. Les hauria desitjat com les de la Costa Brava, relativistes i mòbils al més petit desplaçament en l'espai espiritual, contradient-se, simuladores, hipòcrites, camuflades, vagues i concretes, sense somieigs, sense "la broma d'allò meravellós", mesurables, verificables, físiques, objectives, materials i dures com el granit». (1) El paisatge privilegiat de Cadaqués i de Portlligat (el cel, el mar, les roques del Cap de Creus) i la plana de l'Empordà, seran presents en l'obra de Dalí com a teló de fons dels seus fantasmes onírics, de la seva sobrerrealitat.

Cap al 1918 trobem ja les primeres obres (*Retrats d'Hortènsia, camperola de Cadaqués, 1918-1919; l'Hort d'en Llané, 1919*) les quals descriuen el seu paisatge immediat. A partir de 1920 apareixen progressivament els temes vinculats amb la tradició noucentista: la gent del seus llocs «nats», les roques, les cales, l'església de poble, el mediterrani, el suro, les barques, les xarxes, el granit, el xiprer i l'olivera, l'ase (podrít), els insectes. Molts d'aquests objectes són afins a l'univers de Mont-roig de Joan Miró, però els topants de representació de Dalí rebran un altre tipus de tractament i de relació metafòrica en el seu món creatiu.

No serà fins l'any 1921 que les arrels més nostàlgiques del mediterranisme entren d'una manera clara. En l'*Autoretrat* de 1921, Dalí es representa com si fos l'esperit d'un entorn arcàdic: el seu rostre té la mateixa llueur del mar i de les roques, i la boca, els ulls, les celles, els cabells, són accidents geogràfics de la naturalesa marina. La seva camisa blava és la continuació de la cala i

damunt del seu cap hi ha representats uns grans pàmpols que tenen també el mateix color del paisatge. Identificació, doncs, de l'artista com a integrant indivisible de la natura i del cosmos, del vi i de la terra, de clares arrels romàntiques («extasiar-me i perdre'm en el misteriós de la llum, del color, de la vida. Fusionar ma ànima amb la naturalesa... Buscar sempre més, sempre més enllà... Més llum, més blavor... més sol...»), (2) les quals celebren aquest esperit de la mediterraneïtat que serà present en la seva obra fins al 1927. Joaquim Folch i Torres va veure «en les obres de 1925 l'essència de l'esperit mediterrani, esperit que Dalí alternava amb una fase cubista que va començar a realitzar a Madrid, en la seva estada a la Residència de Estudiantes, on va fer una gran amistat amb el poeta Federico García Lorca i el director de cinema Luis Buñuel i que va ser fonamental per traçar el camí cap al surrealisme i l'avantguarda europea.

Si les seves primeres obres de Cadaqués que hem esmentat van ser qualificades de «pintura de precisió» que «enen l'alt valor de precisar l'indecís», el *Retrat d'Anna Maria* (1925), juntament amb *Pensament* (1925), són, tot al contrari, quadres d'interior, de tons tristos, en els quals l'esclat del sol del migdia ha estat substituït per l'hieratisme de la introspecció, amb un deix misteriós. Podríem establir aquí un paral·lelisme amb l'obra *Figura femenina* (1894) de Santiago Rusiñol, on podem veure la mateixa posició de perfil, la mateixa suspensió de la mirada. Potser en aquesta obra Dalí manifesta la vigència en la seva memòria de les dues grans tradicions de l'art català del primer terç del nou-cents.

Del mateix any que el primer, un altre *Autoretrat* (1921) mostra l'altra cara de la moneda. Aquí trobem un Dalí simbolista, que recorda l'estil del pintor modernista Aleix Clapés: una imatge enigmàtica i tenebrosa, d'un sol ull, com si es tractés d'una aparició. És la representació del pintor visionari. Entre aquests dos pols, entre la intersecció del món exterior i el món interior, del visible i de l'invisible, s'estén l'excel·lència i l'univers imaginari del seu art que dona pas -de bell nou- a tota una nova mitologia.

M. J. BALSACH

Professora d'art contemporani de la UdG.

(1) Salvador Dalí, *Vida secreta*, cit. per Deschames, Robert. *La obra y el hombre*, Tusquets Ed. Barcelona, 1984, p. 8.